

Тақризи

роҳбари илмӣ дар бораи докторант PhD-и Дилшоди Ҳабибулло чихати иҷрои рисолаи номзадӣ дар мавзуи «Тағйирпазирии генотипии аломатҳои аз чихати хоҷагидорӣ фойданок дар баъзе навъҳои гандум ва ҳамавлоди ёбоии онҳо дар шароити водии Ҳисор» барои дарёфти дараҷаи доктор фалсафа (PhD) аз рӯйи ихтисоси 6D060707 – Генетика

Аҳамияти омӯзиши аломатҳои миқдории аз чихати хоҷагидорӣ арзиши баланд дошта (кӯтоҳпоягӣ, тезпазӣ, ҳосилнокии баланд, миқдори зиёди дон дар хӯша, зиёд будани вазни 1000 дон, миқдори сафеданокӣ дар дон ва ғайра) бисёр муҳим ба ҳисоб мераванд. Фарқиятҳои асосии онҳо аз рӯи аломатҳои генетикаи менделӣ – вобастагии зиёд аз муҳит на танҳо аз рӯи як ген балки аз рӯи гурӯҳи генҳо, бо таъсири омилҳои генетикӣ, ки дар онҳо зоҳир мешаванд, омӯхта мешаванд.

Тағйирпазирии бефосила дар асосӣ назарияи эволюсионӣ ва селекцияи растанӣ қарор дорад. Ба воситаи равишҳои биометрӣ, тамоми генҳое, ки онҳо аломатҳоро нигоҳ медоранд ва дар зерӣ таъсиротҳо тағйир меёбанд, муайян мегарданд. Монандӣ ва фарқияти байниҳамдигарии генҳои асосӣ ва генҳо, ки боиси тағйирёбии миқдорӣ мегарданд (дар бораи механизми таъсири онҳо, робитаи байниҳамдигарӣ ва тақсимот дар хромосомаҳо) ва дар баробари ин бояд ин генҳо ташаккул ва мутобиқати фенотипро зерӣ таъсири селекция таъмин кунанд.

Системаҳои 'полигенӣ тағйирпазирии "нозук"-ро таъмин мекунанд ва ба "меҳвари" генетикӣ намуд шакле медиҳанд, ки ба таъсири интихоби табиӣ мутобиқат дошта бошанд. Онҳо пластикии (қайшӣ) намудҳоро муайян мекунанд ва дар равандҳои намудсозӣ нақши муҳим мебаранд. Илова бар ин, селекционер бештар дар қори худ системаҳои полигениро барои ба вучуд овардани навъҳои нав истифода мебаранд.

Дурагакунии гандум бо дигар хешони зироатиаш (бо ҳамавлодони ёбой), тобоварӣ ва маҳсулнокии гандумро хеле зиёд мекунад. Масалан аз рӯи баҳодиҳии селекционерон, аз панҷ як ҳиссаи навъҳои селекционии гандуми элита, ки дар санҷишҳои байналмилалӣ CIMMYT аз санҷиш гузаронида шуданд, дорои генҳои *Aegilops tauschii* мебошанд ва онҳо хусусияти баланди устуворӣ ва дигар аломатҳои пураарзише, ки барои муҳофизати ҳосилнокӣ мусоидат мекунанд, доранд. Чи тавре, ки маълум аст ин намуди зироати ёбоии ғалладонагӣ дар Тоҷикистон васеъ паҳн шудааст. Қаблан кормандони Озмоишгоҳи Феҳристи намудҳои ёбоии зироатҳои ғалладонгиро тартиб додаанд, ки дар он маълумотҳо оид ба намудҳои ёбой, тавсифи хусусиятҳои ботаникӣ ва нишондиҳандаҳои генетикӣ, физиологӣ, биохимиявӣ ва молекулавиро дар бар мегирад.

Барои селекцияи гандум истифода ва интихоби *Aegilops tauschii* боиси пайдошавии иқтидори баланди васеъшавии гуногунии генотипҳо мегардад ва

манбаи маводи аввалия, барои ба даст овардани навъи нави гандум ва ба таъсиротҳои биотики ва абиотики муҳит тобовар мебошад. *Aegilops tauschii* дорои геноми D буда, аз ҷиҳати генетикӣ, хусусияти устувориаш ба касалиҳо ва таъсиротҳои гуногуни муҳит баланд аст ва онро метавон дар селекция барои корҳои дурагакунӣ ба шакли яке аз волидайнон интихоб кард. Ба даст овардани дурага барои нигоҳдорӣ ва истифодабарии генофонди пешавлоди ёбӣ, дар селекцияи гандум мусоидат мекунад ва боз хусусиятҳои муфиди агрономиро дар вақти интихоби генотипҳо таъкият медиҳад.

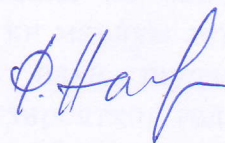
Ҳангоми таҳсил дар докторантураи ИБФ ва ГР АМИТ Дилшоди Ҳабибулло дар дарсҳои курсҳои лексионӣ бе ягон мамоният иштирок ва дарсхоро ба хуби аз худ намуда, аз ҷумла аз рӯи ихтисоси “Генетика” чунин корхоро ба анҷом расонидааст: ҷамъоварӣ ва таҳлили сарчашмаҳои адабиётӣ оид ба мавзӯи илмӣ, таҷрибаҳои саҳроӣ ва мушоҳидаҳои фенологии зироатҳо, баъди ҷамъоварии зироатҳо гузаронидани тадқиқотҳои озмоишгоҳӣ, таҳлили омории маълумотҳои бадастовардашуда ва инчунин коркард ва таҳқиқи намунаи дурагаи бадаст овардашуда, навиштани мақолаҳои илмӣ.

Аз тарафи унвонҷӯй оид ба мавзӯи диссертатсия 7-кори илмӣ-таҳқиқотӣ: 4 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳо, ки аз тарафи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шудааст, 1 монография дар ҳаммуаллифӣ **“Генетико-биохимические особенности устойчивых форм пшениц к желтой ржавчине в Таджикистане”**, ки соли 2022 аз ҷоп баромад ва 2 фишурда ба нашр расидааст.

Дилшоди Ҳабибулло унвонҷӯи меҳнатдуст эҳтиёткор ва масъулиятнок буда, дар баробари корҳои илмӣ-тадқиқотӣ боз ба ҳайси омӯзгори фанни “Биология” дар Коллеҷи техникаи ДТТ ба номи М. Осимӣ, ш. Душанбе фаолият намудааст.

Тавсия медиҳам, ки довталабро дастгирӣ намуда, рисолаи омодашударо дар мавзӯи **“Тағйирпазирии генотипии аломатҳои аз ҷиҳати хочагидорӣ фойданок дар баъзе навъҳои гандум ва ҳамавлоди ёбии онҳо дар шароити водии Ҳисор”** аз рӯи ихтисоси 6D060707 – Генетика барои дифоъ пешниҳод менамоем.

Роҳбари илмӣ,
Мудири озмоишгоҳи бехатарии
биологии ИБФ ва ГР
д.и.б., профессор

Носирова Ф.Ю.

Имзои Ф.Ю. Носироваро тасдиқ менамоем,
нозири шӯъбаи кадрҳои
Институти ботаника, физиология ва
генетикаи растани АМИТ

Умарова Н.